

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 60, 2012, pp 27-49

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Jens E. Kjeldsen, Bergen and Södertörn University.

Title “Making arguments with pictures” [At argumentere med billeder].

Abstract In argumentation theory pictures traditionally have been considered unable to function as argumentation. In this text Jens E. Kjeldsen analyses and critiques the assumption that argumentation is tied to explicit verbal communication, and that the semiotic character of pictures makes pictorial argumentation impossible. We should rather, he proposes, consider argumentation as performative communication acts; and because pictures can perform the role of enunciation and communicative action, they can also perform argumentation.

Keywords Visual, argumentation, rhetoric, pictures, images.

*Jens E. Kjeldsen er professor i retorik og visuel kommunikation ved Universitetet i Bergen og ved Södertörns Högskola. Han har blandt andet skrevet Visuel retorik (Bergen, 2002) og Tale med billeder – tegne med ord (Oslo, 2011).
Jens.Kjeldsen@infomedia.uib.no*

Jens E. Kjeldsen:

At argumentere med billeder

I argumentationsteorien opfattes billeder normalt som ude af stand til at argumentere. I denne tekst behandler Jens E. Kjeldsen antagelserne om at argumentation er bundet til eksplicit verbal kommunikation og at billeders semiotiske karakter umuliggør sådan argumentation. Frem for dette syn, skriver han, bør vi hellere betragte argumentation som handlinger; og eftersom billeder kan bruges til at udsige og handle, kan de også bruges til at argumentere.

”**D**et trykte ords kulturværk” undergraves af den *grafiske revolution*, af “Tit-tit-verdenen” og billedernes visuelle epistemologi, skriver kulturkritikeren Neil Postman i bogen *Fagre ny TV-verden*.¹

Derfor giver det ikke mening at tale om fotografiet som sprog, mener han; for et sprog er kun “meningsfyldt, når det fremføres i en sekvens af påstande”.² Hvor verbalsproget abstrakt kan tale om verden som idé, kan behandle spørgsmål om sandhed og falskhed og give værdidomme over, hvordan noget burde eller kunne have været, kan fotografiet kun vise verden som en konkret genstand, som et løst udsnit af en ikke-diskuterbar virkelighed. Fordi fotografiet mangler syntaks, fortsætter han, kan det ikke argumentere med verden, det kan ikke komme med værdidomme, det kan ikke fremsætte diskutabile eller gendrivelige påstande eller

1 Neil Postman, *Fagre nye TV-verden* (København: Hekla, 1987), 103. “Graphic Revolution” er Daniel Boorstins udtryk hentet fra bogen *The Image. A Guide to Pseudo-Events in America*. Den grafiske revolution begyndte ifølge Boorstin i slutningen af 1800-tallet, hvor “Man’s ability to make, preserve, transmit, and disseminate precise images – images of print, of men and landscapes and events, of the voices of men and mobs – now grew at a fantastic pace”, se side 13.

2 Neil Postman, *Fagre nye TV-verden*, 99.

præsentere udførlige og utvetydige kommentarer.³ Derfor kan vi hverken argumentere med et fotografi eller gendrive det. Sådan skrev Postman for mere end 25 år siden, men stadigvæk dominerer mistroen til det visuelle og afvisningen af billeders evne til at formidle argumentation.⁴

I dag har en række tekster bidraget til at dokumentere forskellige former for visuel argumentation.⁵ Selv har jeg illustreret hvordan billeder kan formidle argumenter på baggrund af enten bestemte situationelle omstændigheder eller takket være en tropologisk udformning.⁶ Mens de fleste af disse studier går empirisk til værks med næranalyser af konkrete ytringer, har den nærværende tekst til hensigt at angribe problemstillingen mere generelt ved at give en teoretisk analyse af muligheden for at argumentere med billeder og billeddominerede udsagn. Det kræver både semiotisk og argumentationsteoretisk forståelse. Men argumentationsteori er stort set fraværende i studier af visuel kommunikation, og semiotik er fraværende i studier af visuel argumentation. Ved at forene disse to teoretiske perspektiver i en retorisk forklaringsmodel vil jeg i det følgende vise, at billedlig argumentation både er mulig, og at den kan analyseres på samme måde som verbal argumentation.

Antagelsen om at argumentation skal være eksplicit og verbal

Inden for traditionel argumentationsforskning synes holdningen at være, at argumentation er tæt forbundet til det eksplicitte verbalsprog og derfor er udelukket fra billedkommunikation. Når for eksempel Stephen Toulmin i *The Uses of Argument* skal analysere "The layout of arguments", studerer han efter eget udsagn: "the operation of arguments *sentence by sentence*."⁷ Forbindelsen mellem verbalsproget og argumentation styrkes ved at præmisser og konklusioner i et argument følger hinanden som ord følger på ord i en tale eller tekst. Argumentation og sproglig meningsdannelse binder tanke sammen med tanke i en sekventiel orden.

Senere har Toulmin, Rieke & Janik i *An Introduction To Reasoning* beskrevet argu-

3 Ibid., 98-9.

4 Jf. Jens E. Kjeldsen, "Øjets frygt og ærefrygt. Om Helenas pris og modviljen mod retorik og visuelle appeller," *Rhetorica Scandinavica* 41 (2007). Se også Jens E. Kjeldsen, *Tale med billeder, tegne med ord* (Oslo: Spartacus forlag, 2011).

5 F.eks. to specialnumre af *Argumentation and Advocacy* (nr. 33/2 1996 og nr 43/3-4, 2007) begge redigeret af David Birdsell og Leo Groarke. Andre eksempler er Leo Groarke, "Five Theses on Toulmin and Visual Argument," i *Pondering on Problems of Argumentation*, red. F.H. van Eemeren B. Garssen (Amsterdam: Springer, 2009); samt Cara A. Finnegan, "The Naturalistic Enthymeme and Visual Argument," *Argumentation and Advocacy* 37 (2001).

6 Jens E. Kjeldsen. "Visual Argumentation in Scandinavian Political Advertising: A Cognitive, Contextual, and Reception Oriented Approach." *Argumentation and Advocacy* 43/3-4 (2007). Jens E. Kjeldsen. "Visual tropes and figures as visual argumentation." *Proceedings. Seventh International Conference of the International Society for the Study of Argumentation*, 2010. Jens E. Kjeldsen. "Visual Argumentation in an Al Gore Keynote Presentation on Climate Change." i Zenker, F. (ed.). *Argumentation: Cognition and community*. Proceedings of the 9th international conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), May 18-21, 2011. Windsor, ON (CD ROM), 2011.

7 Stephen Toulmin, *The Uses of Argument* (Cambridge: Cambridge University Press, 1958), 94 (min kursivering).

mentation som “the whole activity of making claims, challenging them, backing them up by producing reasons, criticizing those reasons, rebutting those criticism, and so on”. *Argument* bestemmes samme sted som “a train of reasoning”, et ræsonnement, eller en forbindelse mellem udsagn eller påstande. Det vil sige: “a sequence of interlinked claims and reasons that, between them, establish the content and force of the proposition for which a particular speaker is arguing.”⁸ Argumentativ sprogbrug, skriver Toulmin, Rieke & Janik sammesteds, er:

those utterances that succeed or fail only to the extent that they can be “supported” by arguments, reasons, evidence, or the like and that are able to carry the reader or the hearer along with them only because they have such a “rational foundation”.⁹

På lignende vis definerer Perelman og Olbrechts-Tyteca emnet for argumentationsstudier som: “the discursive techniques allowing us to *induce or to increase the mind’s adherence to the theses presented for its assent*”.¹⁰ Også for van Eemeren, Grootendorst & Kruijer er argumentation uløseligt forbundet med det verbale. I *Handbook of Argumentation Theory* definerer de argumentation som en “social intellectual, verbal activity serving to justify or refute an opinion, consisting of a constellation of statements and directed towards obtaining the approbation of an audience.”¹¹

For dem kræver argumentation sprogbrug, fordi det at påstå, konstatere, antage, tvivle eller nægte noget kræver brugen af ord. De accepterer at en person, som argumenterer, kan benytte ikke-verbale midler som gestik og ansigtsudtryk. Men i den grad disse midler opfylder en argumentativ funktion, vil de altid kunne ekspliciteres verbalt. For van Eemeren, Grootendorst & Kruijer kan ikke-verbale midler imidlertid aldrig fuldstændigt erstatte verbale midler. De anser argumentation uden brug af verbalsproget som umulig.¹² For Daniel J. O’Keefe indebærer et paradigmatiske eksempel på fremførelsen af et argument både “(1) a linguistically explicable claim and (2) one or more overtly expressed reasons which are linguistically explicit”.¹³ Alligevel afviser O’Keefe ikke tanken om nonverbal argumentation fuldstændigt, men han begrænser dog det nonverbale til at udgøre grænsetilfælde og marginale eksempler på argumenter.

- 8 Stephen Toulmin, Richard Rieke & Allan Jannik, *An Introduction to Reasoning*. (New York: Macmillan Publishing Company, 1984), 14.
- 9 Toulmin, Rieke & Jannik. *An Introduction to Reasoning*, 5 (mine kursiveringer)
- 10 Chaïm Perelman, & L. Olbrechts-Tyteca, *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1971), 4.
- 11 Frans van Eemeren, Rob Grootendorst & Tjark Kruijer, *Handbook of Argumentation Theory. A Critical Survey of Classical Backgrounds and Modern Studies* (Dordrecht-Holland/Providence-U.S.A.: Foris Publications, 1987), 7 (min kursivering). Samme forståelse af argumentation udtrykkes i Frans H. van Eemeren et al, *Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical backgrounds and Contemporary Developments* (New York and London: Routledge, 2009). Her defineres argumentation som “a verbal and social activity”, 5.
- 12 van Eemeren, Grootendorst & Kruijer, *Handbook of Argumentation Theory*, 3.
- 13 D.J. O’Keefe, “The Concepts of Argument and Arguing.” *Advances in Argumentation Theory and Research*, red. J.R. Cox & C.A Willard, (Carbondale, IL: Southern Illinois UP, 1982), 14.

At den sproglige og sekventielt-propositionelle opfattelse af argumentation er alment fremherskende, forstår vi af Cox & Willards oversigt over argumentationsstudier, som fastslår at der synes at herske enighed om, at det paradigmatisk eksempel på et argument må være “propositional utterance”,¹⁴ som jeg her kalder *propositionelle ytringer*.

I Aristoteles’ værker om logik (*Den Første Analytik* og *Den Senere Analytik*), dialektik (*Topikken*) og retorik (*Retorikken*) har de logiske, dialektiske og retoriske argumenter samme formelle struktur. Siden disse værker har man inden for retorik, dialektik og logik stort set beskrevet et arguments grundlæggende form på samme måde. Der findes dog forskelle på de tre typer argumentation. Chaim Perelmans tekster påpeger for eksempel, at retorisk argumentation blandt andet kendetegnes ved, at argumentation foregår på en uformel vis, som ikke følger logikkens strenge regler; at retoriske argumenter i modsætning til logiske argumenter altid er adresseret mod et publikum for at opnå tilslutning, og at argumenter for at opnå tilslutning hos et publikum nødvendigvis må udgå fra præmisser, som dette publikum accepterer.¹⁵ Retorisk argumentation er med andre ord en argumentation, som ikke så meget søger at verificere og bevise som at berettigg og begrunde.

Denne retoriske form for argumentation eller appel til det rationelle kender vi som *logos-appel*. Ifølge *Greek-English Lexicon* af H.G. Liddell og R. Scott har det græske ord tre hovedbetydninger: 1. Det sagte/tale, 2. Tanke/fornuft, og endelig 3. Kombinationen af tanke og tale. Ordet antyder at tanke og tale ifølge græsk og retorisk forestilling ikke kan adskilles. Der er en tæt sammenhæng mellem vor tankeverden og den verbale udtryksform, og dermed mellem ord og argumentation.

”Overbevisning skabes endelig”, skriver Aristoteles, efter at have redegjort for *ethos* og *pathos* ”gennem selv det sagte (*logos*, λογος), når vi på basis af de overbevisende momenter i hvert enkelt tilfælde demonstrerer sandheden eller det, der synes sådan.” For at mestre denne form for overbevisning, fortsætter Aristoteles, må man “være i stand til at tænke logisk”.¹⁶ Han mener ikke dette i formallogisk forstand, men sigter til, at *logos*-appellen udføres gennem enthymemets deduktive slutningsform og eksemplets (parådeigma) induktive slutningsform. For Aristoteles kan *logos*-appellen altså udføres gennem to forskellige former for lineær rationel argumentation, hvor minimum to led sekventielt forbindes på logisk vis: En *påstand* som støttes med et *belæg*. Dette er praktisk talt lig med, hvad vi normalt forstår ved begrebet *argumentation*. Tilsyneladende kan vi altså uden videre sætte lighedstegn mellem *logos*-appel og argumentation, og derved forstå argumentation

14 Robert J. Cox, & Charles Arthur Willard, “Introduction: The Field of Argumentation,” i *Advances in Argumentation Theory and Research*, red. af Robert J. Cox, & Charles Arthur Willard. (Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois UP, 1982), xvl.

15 Perelman & Olbrechts-Tyteca skriver i *The New Rhetoric* at enthymemet omtrent svarer til det, de kalder “kvasi-logiske argumenter præsenteret i syllogistisk form”, side 230.

16 *Retorikken* (A.II.6-7, 1356a). Se f.eks. Aristoteles’ *Retorik* (København: Museum Tusulanums Forlag, 1999), 35. Se også Perseus engelske udgave af *Retorikken*, redigeret af J.H. Freese og oversat af W.D. Ross. Her står der ”a man must be capable of logical reasoning”. Se nærmere på: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0060> (downloaded 19/9-2001), som også giver tilgang til den græske original.

som en retorisk appellform.

Som vi har set, er det karakteristisk for både logos og begrebet argumentation, at der er tæt forbindelse til den verbale udtryksform og til den sekventielle ordning af informationerne. Uanset om vi betragter argumentation gennem den klassiske logik, den uformelle logik eller gennem retorikken, synes tilknytningen til verbalsproget uomgængelig. Eksistensen af den grundlæggende sekventielle struktur synes desuden at være et definatorisk krav. I så fald virker det håbløst at tro, at billeder kan argumentere, eftersom deres udtryksform jo adskiller sig betragteligt fra den verbale.

Antagelsen om at billeders semiotiske karakter umuliggør argumentation

Antagelsen om, at billeder ikke kan argumentere, får tilsyneladende også støtte i billeders ikoniske, semiotiske karakter, som ser ud til at gøre det umuligt for billeder at fremsætte propositionelle ytringer. Det beror på at billedsproget ifølge semiotikken i modsætning til verbalsproget ikke har to klart definerede artikulationer. Semiotikken antager at verbalsproglige udsagn har en struktur som består af to niveauer.

Det ene niveau – kaldet den primære artikulation – rummer betydningsbærende *tegn* (for eksempel ordene). Det andet niveau kaldes den sekundære artikulation. Dette niveau rummer elementer, som ikke er betydningsbærende i sig selv, eftersom de ikke udgøres af både udtryk og indhold. Disse elementer – som kaldes *figurer* – er blandt andet fonemer og bogstaver. Et bogstav har udtryk, men det refererer ikke i sig selv til et bestemt indhold. Når vi vender os mod billedsproget, er det ikke så enkelt at skelne mellem disse to niveauer. For hvad er de ikke-betydningsbærende elementer i billedlige udtryk? Er det prikker eller måske streger? Og hvis det er streger, hvornår ændrer de sig så fra at være *figurer* til at være *tegn*? Hvornår udgør eksempelvis en streg et betydningsbærende visuelt udtryk med indholdet næse? Og hvor meget af stregen må til, før vi forstår, at det er en næse? Gør det nogen forskel, om stregen er tyk eller tynd? Sådanne usikkerheder illustrerer, at billeder i modsætning til verbalsproget mangler et skarpt skel mellem *pertinente* og *fakultative træk*, det vil sige mellem de træk som er strengt nødvendige for både konstruktionen og forståelsen af et billedligt udsagn, og dem som strengt taget ikke er nødvendige. Man siger at billedsproget ikke har nogen veldefinerede enheder og derfor er *svagt kodet*.¹⁷

Denne semiotiske tanke om billeders svage kodificering understreger teoretisk at billeder er flertydige. På grundlæggende perceptionelle niveauer vil problemer med

17 De semiotiske begreber og tanker i dette og følgende afsnit behandles for eksempel i Daniel Chandler, *Semiotics: The Basics* (New York: Routledge, 2002), Umberto Eco, *Den frånværende strukturen* (Stockholm: Bo Cavefors, 1971) og Umberto Eco, *A Theory of Semiotics* (Bloomington: Indiana University Press, 1979); se også Søren Kjølup, "Billedkommunikation," i *Visuel kommunikation*, red. Bent Fausing & Peter Larsen (København: Medusa, 1980).

at bestemme hvilke træk i et billede, som er pertinente og fakultative, slet og ret føre til vanskeligheder med at afgøre, hvad billedet forestiller. Hvad angår visuel retorik, hører dette naturligvis til sjældenhederne. Mere almindeligt er det, at beskuerne kan have forskellige opfattelser af, hvad der er fakultative og pertinente træk. Dette beror på – i al fald hvis vi skal følge semiotikken – at vi som billedbeskuerne ikke ud fra et billede alene kan afgøre dets funktion eller mening, og i nogle tilfælde endog heller ikke engang, hvad billedet viser.

I modsætning til dette er verbalsproget stærkt kodet. Når vi læser eller hører sætningen “Peter læser en bog”, tænker vi begrebsmæssigt abstrakt og generelt, vi konstruerer mentalt en slags gennemsnitlig og generel – men utvetydig – forestilling over handlingen “en person ved navn Peter læser en bog”. Dette gør vi uden at vide hvordan Peter egentlig ser ud, hvilken bog han læser, hvordan han sidder, når han læser, om bogen er stor eller lille, hvad den hedder og handler om, og så videre. For alt det oplyser sætningen intet om. Verbalsproglige udsagn er således i princippet *præcise*, men *informationsfattige*.

Med for eksempel et fotografi forholder det sig anderledes. Her kan vi jo netop se hvordan denne Peter ser ud, hvordan han sidder, hvilket tøj han har på, hvordan bogen ser ud, og muligvis hvad den hedder og handler om. Billedet er ydermere taget fra en bestemt vinkel, fra en vis afstand, i en bestemt belysning, med en bestemt linse. Alle disse forhold bidrager til at skabe fotografiets betydning og giver billedet *fylde*: det vil sige en fyldig, informationsrig beskrivelse af situationen. Uden nogen form for forankring af meningen er det imidlertid vanskeligt at afgøre, hvad der kan være billedets *propositionelle mening*; det vil sige det centrale retoriske argument eller udsagn. Meningen med billedet kunne for eksempel fortolkes som: “Her er en person (for billedet kan ikke fortælle, at personen hedder Peter), som ikke sidder korrekt, mens han læser”. Principielt kunne det dog lige så godt fortolkes som “store bøger er populære hos store mænd”. Et billedligt udsagn er med andre ord så ladet med forskellige betydninger, at meningen risikerer at stikke i flere retninger. Billedsproget mangler nemlig verbalsprogets *klare syntaktiske og grammatiske* regler, som bestemmer hvordan information skal koordineres. Vi kan sige at billeder i princippet er *informationsrige* men *upræcise*.

Denne antagelse om at billeder giver fyldig ‘information’, peger på et vigtigt retorisk potentiale i billedkommunikation, men samtidig udpeger den også en retorisk begrænsning, fordi billederne i sig selv sjældent magter at gøre det klart, hvordan disse informationer skal forholdes til hinanden.¹⁸

Disse forskelle mellem på den ene side præcision, men informationsfattigdom og den anden side informationsrigdom, men præcisionsmangel ytrer sig på retorisk relevant vis i muligheden for at lokalisere og skelne mellem de refererende og de prædikerende led i de to udtryksformer. Når vi verbalsprogligt udtrykker påstande, benytter vi os af et refererende og et prædikerende led. Vi siger for eksempel: “Folkepartiet er et ansvarligt parti”. Ved hjælp af en enkel grammatisk analyse kan vi med sikkerhed bestemme udsagnets refererende led som “Folkepartiet”, og vi kan

18 Overvejelser omkring præcision og information samt reference og prædikation i henholdsvis billeder og tekst er inspireret af Kjølrup, ”Billedkommunikation”.

bestemme “ansvarligt parti” som udsagnets prædikerende del. Dette er ikke lige så enkelt, når vi har at gøre med billeder, fordi de mangler klare syntaktiske regler og ikke har tydelige distinktioner mellem pertinente og fakultative træk.

Dette har tilsyneladende konsekvenser for billeders evne til at argumentere. Kunsthistorikeren Gombrich fastslår da også, at uden forankrende hjælp mangler billedet ganske muligheden for at kunne måle sig med sprogets udsagns-funktion.¹⁹ På lignende vis gør medieforskeren Paul Messaris det klart, at ikoniske udtryk, og dermed billeder, ikke besidder verbalsprogets klare syntaktiske ordning. De mangler det, han kalder for “propositional syntaks”.²⁰ Mens rumlige og temporale forbindelser kan formidles eksplicit gennem billeder, så har visuel kommunikation ikke en syntaks som eksplicit kan udtrykke analogier, kontraster, kausale slutninger og andre argumentative udsagn og domme, mener Messaris. Så snart vi forlader de ‘spatio-temporale’ fortolkninger, skriver han, bliver den visuelle syntaks’ mening flydende, ubestemmelig og mere udsat for den enkelte beskuers forudsætningshorisont, end det er tilfældet med verbalsproget. Verbalsproget har nemlig en omfattende mængde af kausalindikatorer og andre former for forbindelser mellem to begreber.

Lignende tanker om billeders manglende evner til at indgå i rationelle meningsudvekslinger finder vi hos David Fleming og Ralph H. Johnson. Flemings afvisning af visuel argumentation baserer sig først og fremmest på hans traditionelle definition af argumentation som: “reasoning towards a debatable conclusion. It is a human act conducted in two parts (claim and support) and with awareness of two sides (the claim allows for and even invites opposition).”²¹ Fleming slår fast, at fordi vi ikke kan dele billeder op i *påstand* og *belæg*, og fordi billeder ikke kan fremsætte påstande, som kan bestrides, (et billede viser jo blot det som det viser), kan billeder per definition ikke være argumenter. Kun hvis vi strækker ordets egentlige betydning til ugenkendelighed, fremholder han, kan billeder argumentere, men i så fald taler vi jo i virkeligheden om noget andet. Den eneste rolle et billede ifølge Fleming kan spille i argumentation, er som støtte for sproglige påstande, og dette er kun muligt, hvis de visuelle udsagn er sprogligt *forankret*.

Johnson har samme type argumentation.²² Han afviser muligheden for visuelle argumenter med en påstand om, at visuel argumentation afhænger af verbal argumentation, og at der ikke er nogen afhængighed den anden vej. Visuelle argumenter, fremholder han, er enten ikke visuelle eller ikke argumenter. Jeg skal straks se nærmere på disse indvendinger, men *en passant* bør det nævnes at moderne studier i visuel kultur ikke er enige i dette skarpe skel mellem det visuelle og verbale. Reto-

19 E.H. Gombrich, “The Visual Image.” *Scientific American: An Illustrated Journal of Art & Science* 227/3 (1972), 138.

20 Paul Messaris, *Visual Persuasion. The Role of Images in Advertising* (Thousand Oaks: Sage Publications, 1997), x.

21 David Fleming, “Can Pictures Be Arguments?” *Argumentation and Advocacy* 33/1 (1996), 19.

22 Ralph H. Johnson, “Why ‘Visual Arguments’ aren’t Arguments.” I *Informal Logic at 25*, redigeret af Hans V. Hansen, Christopher Tindale, J. Anthony Blair, and Ralph H. Johnson. (CD-ROM. Winsor, Ont.: U of Winsor 2004).

rikken har altid været en visuel kunst – tænk bare på *ekfrasen* og den retoriske mindekunst.²³ Som meget humanistisk forskning peger på, kan vi ikke uden videre adskille det diskursive fra det visuelle. Vor perception og forståelse af billeder og visuelle udtryk beror i høj grad på vore verbale begreber, uden hvilke billeder ville være ubegribelige.²⁴

Men tilbage til indvendingerne: Opsamler vi karakteristika ved begreberne argument og argumentation og ved billeder som semiotiske udtryk, forledes man til at tro, at skeptikerne har ret. De siger, at argumentation for det første er karakteristisk ved at den fungerer som en temporal og sekventiel repræsentation; for det andet ved at den er baseret på klare syntaktiske regler; for det tredje ved at den er historisk og metodologisk tæt knyttet til verbalsproget og denne udtryksforms semiotisk konventionelle karakter; og for det fjerde siger skeptikerne, at argumentation per definition handler om holdninger formidlet gennem påstande og belæg, og derfor er konfrontationel af væsen.

I modsætning til dette antager vi almindeligvis, at billeder for det første fungerer som et samlet hele, der fremstiller en umiddelbar og ikke-temporal præsentation; for det andet at de mangler utvetydige syntaktiske regler; for det tredje at de historisk og metodologisk er skarpt adskilt fra verbalsproget og i stedet fungerer i kraft af deres 'lighed' med noget; og for det fjerde antager vi normalt, at billeder nærmest per definition er holdningsløse, fordi de blot viser noget og derfor ikke kan mene noget.

Umiddelbart kunne det se ud som om, at følgen af disse forhold er at billeder hverken kan fungere som proportionelle ytringer eller argumentation. Hvis et billede skal kunne fungere som argumentation, som den er defineret ovenfor, ser det ud til, at billedet må kunne:

1. Fungere som et udsagn,
2. Fungere argumentativt på samme måde som den traditionelle verbale argumentations todelte sekventielle struktur,
3. Fungere (i al fald delvist) uafhængigt af sproglig forankring, og
4. Fungere i en kontrovers som enten *refutation*, *negation* eller lignende.

Argumentation er handlinger – ikke verbaltekster

På trods af de nævnte karakteristika ved henholdsvis billeder og argumentation kan billeder nu alligevel bruges til at argumentere. Det skyldes at argumentation er

23 Kjeldsen. *Tale med billeder, tegne med ord*. Jens E. Kjeldsen, "Talking to the Eye – Visuality in ancient rhetoric," *Word & Image* 19 (2003).

24 Behandling af sådanne problemstillinger finder man fx i: W.J.T. Mitchell, *Iconography. Image, Text, Ideology*. (Chicago: The University of Chicago Press, 1987). M. Baxandall, *Giotto And the Orators. Humanistic Observers of Painting in Italy and the Discovery of Pictorial Composition 1350-1450*. (New York: Oxford University Press, 1971). M.A. Holly, *Past Looking. Historical Imagination and the Rhetoric of the Image*. (Ithaca and London: Cornell University Press, 1996). M. Rosengren. "On Creation, Cave Art and Perception: A Doxological Approach," i *Thesis Eleven* 90 (2007), 79-96.

handling og ikke kan afgrænses til blot at være verbale ytringer. Forståelsen af argumentation som handling kræver at vi ser lidt nøjere på brugen af begreber som argument, argumentere og argumentation. Som bemærket af Daniel J. O’Keefe er de engelske begreber “argument” og “arguing” ikke alene vigtige for argumentationsforskere, de er desværre også bebyrdet med en varierende betydningsbrug som truer klare diskussioner af emnet.²⁵

I forsøget på at klargøre argumentationsbegreberne skelner O’Keefe mellem “Argument₁” og “Argument₂”. Nødvendigheden af denne distinktion skyldes først og fremmest en forstyrrende tvetydighed i brugen af det engelske ord “argument” som både bevisgrund eller argument, og som diskussion, drøftelse eller skænderi. Argument₂ dækker den sidste del af disse betydninger, og defineres som “interaction in which extended overt disagreement between the interactants occur.”²⁶ Fordi skandinaviske sprog ikke belastes af den samme semantiske flertydighed som det engelske ord “argument”, findes der ikke samme risiko for misforståelse. Afhængig af situationen ville begrebet Argument₂ på dansk omtales som meningsudveksling, hvilket kunne være enten diskussion, drøftelse, debat eller skænderi. I sådanne former for meningsudvekslinger (dvs. Argument₂) kan der ifølge O’Keefe forekomme argumenter, eller rettere Argument₁, men ikke nødvendigvis.

Argument₁ dækker den første del af de nævnte engelske betydninger af “argument”, og defineres af O’Keefe som en form for ytring eller kommunikativ handling.²⁷ Argument₁ er dog ikke at regne for en talehandling, men snarere som det der afdækkes gennem en talehandling.²⁸ På samme måde som et løfte afdækkes gennem talehandlingen *at love*, afdækkes et Argument₁ gennem en talehandling som O’Keefe betegner som “making an argument” eller “argument-making”. På dansk ville vi ganske simpelt sige talehandlingen er “at argumentere” eller “argumenteren”, og det som afdækkes gennem denne talehandling er “et argument” eller “en argumentation”.

O’Keefe ser det som karakteristisk ved paradigmatisk eksempler på “argumenteren” (altså at gennemføre en handling hvori vi afdækker et “argument”), at de involverer formidlingen af både “(1) a linguistically explicable claim and (2) one or more overtly expressed reasons which are linguistically explicit”. At påstanden kan forklares sprogligt (“linguistically explicable”) betyder ikke at den er eksplicit. Men hvorfor – kan vi med rette spørge – er det da et krav at grundene, eller belæggene, skal være både åbenbart udtrykte og eksplicite? O’Keefe forklarer ved at henvise til eksempler, hvor grundene ikke er sproglig ekspliciteret. For eksempel når en person til et forslag om at gå i biografen svarer med en grimasse. Det er tydeligt, påpeger

25 O’Keefe, “The Concepts of Argument and Arguing,” og D.J. O’Keefe, “Two Concepts of Argument,” i *Readings in Argumentation*, red. William L. Benoit, Dale Hamble & Pamela J. Benoit (Berlin, New York: Foris Publications, 1992).

26 *Ibid.*, 9.

27 *Ibid.*, 3. Se også O’Keefe, “Two Concepts of Argument,” 121.

28 Dette og følgende citater er fra O’Keefe, “The Concepts of Argument and Arguing,” 12, 14-17. O’Keefe henter begrebet talehandling fra talehandlingsteori. Han støtter bigger især på John Searles redegørelse i bogen *Speech Acts* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969).

O’Keefe, at personen har udtrykt en holdning til sagen, og man kunne endog hævde, at hun gennem sit ikke-verbale udtryk eksplicit har givet en grund, nemlig at hun ikke ønsker at gå i biografen. Men uden nogen sproglig eksplicitering af grundene, mener O’Keefe alligevel ikke, at grimassen kan regnes som et paradigmatiske eksempel på ‘argumenteren’ som afdækker et ”argument”. Det er snarere et ”marginalt tilfælde”, eftersom det er de åbenbart udtrykte grunde, som er vigtige for at afgøre, om nogen har fremført et ”argument”. Og kan vi ikke bestemme om nogen har fremført et ‘argument’, kan vi heller ikke bestemme, om de har udført talehandlingen ‘at argumentere’.

O’Keefe bestemmer det paradigmatiske eksempel på et argument (“argument₁”) som et abstrakt objekt, der involverer påstand, der kan forklares sprogligt og en eller flere grunde, som også kan forklares sprogligt. Hvad angår argumentet (som abstrakt objekt), behøver hverken påstand eller præmisser altså at være eksplicit udtrykt. Derimod, mener O’Keefe, indebærer det paradigmatiske eksempel på talehandlingen ”at argumentere”, både formidlingen af en påstand som kan forklares sprogligt og en eller flere præmisser, som er udtrykt åbenlyst og er sprogligt eksplicite.

Man fristes til at spørge hvad det egentlig indebærer at præmisserne nødvendigvis må være sprogligt eksplicite? For i princippet behøver talehandlingen ”at argumentere” ikke at ekspliciterer påstand og grunde i sekventiel orden, så længe det er muligt for de implicerede sprogligt at forklare, hvad argumentet er. Med O’Keefes begreber kan vi udtrykke det sådan: Hvis talehandlingen *at argumentere* kan formidle et argument (argument₁), behøver præmisserne ikke at ekspliciteres i selve talehandlingen. Lad mig uddybe dette med O’Keefes eget parallelle eksempel: formidlingen af et ‘løfte’. Som nævnt giver vi et ‘løfte’ ved at afdække det gennem talehandlingen ‘at love’. Det kan vi for eksempel gøre ved eksplicit at fremstille de elementer som grammatisk set er definitorisk nødvendige for et ‘løfte’ – nemlig subjekt (‘jeg’), verbum (‘lover’), og objekt (‘at betale’). Men formidlingen eller afdækningen af det selvsamme løfte, “jeg lover at betale”, kan jo også ske uden nogen form for eksplicitering af løftets tre verbale bestanddele. Adspurgt om man lover at betale, kan løftet iværksættes med et ‘ja’ eller blot med et nik med hovedet. Så længe talehandlingen formidler ‘løftet’ som struktur eller intention, er det irrelevant, i hvilken form det formidles.

Det samme må antages at gælde formidlingen af ‘et argument’. Vi kan formidle ‘et argument’ ved verbalt at udtrykke en fuldstændig og eksplicit syllogisme for vore tilhørere, men vi kan også verbalt og enthymemisk formidle ‘et argument’ ved at udtrykke en delvis syllogisme. Og i forsøget på at overbevise vores ægtefælle om, at vi er nødsaget til at tage en taxa hjem fra en fest, kan vi på for eksempel formidle et argument blot ved at føre hånden til munden for derved at simulere en drikkebevægelse, som formidler argumentet: “Vi har drukket for meget til at vi kan køre i bilen hjem”.

Til dette kunne man indvende, at hverken nikket eller den simulerede drikkebevægelse ville give megen mening uden foregående verbal initiering af henholdsvis løftet (nikket) eller argumentet (drikkebevægelsen). Men det ændrer ikke ved, at

selve argumentet er blevet formidlet visuelt gennem kropssprog. Enhver form for argumentation – verbal såvel som visuel – vil altid indgå i en kontekst. Oftest vil konteksten implicere verbale elementer, men det er hverken teoretisk eller praktisk nogen nødvendighed. For eksempel behøver initieringen af den argumenterende drikkebevægelse ikke at være et verbalt udsagn som: ”Vi tager vel bilen hjem?”, men kan også formidles gennem et spørgende blik og en raslen med bilnøgler.

Disse ræsonnementer kunne være udfoldet yderligere, men det afgørende er, at så længe talehandlingen ‘at argumentere’ formidler meningen i argumentet (Argument₁), er det irrelevant, i hvilken form det formidles. Det vigtige er ikke, at talehandlingen ‘at argumentere’ ekspliciterer og udtrykker de elementer, som definitivt er nødvendige for et argument, men at de mennesker, hvortil handlingen er henvendt, forstår hvilket argument de overdrages. Så længe et argument faktisk er blevet formidlet og forstået, har det heller ingen betydning, om denne forståelse i udgangspunktet er intuitiv eller fuldt bevidst.

I modsætning til udsagns fylde er deres propositionelle mening ikke fast bundet til bestemte manifestationer, og derfor er den propositionelle mening heller ikke lig udsagnetens struktur og form. Når Esso verbalt opfordrer sine kunder til at komme en tiger i tanken, forstår kunderne på baggrund af kommunikationssituationen, at de ikke bliver bedt om at udføre dyremishandling, men i stedet at de står over for en metaforisk argumentation, som råder dem til at købe deres benzin hos Esso. Det er klart, at der findes en sammenhæng mellem udsagnet “Put en tiger i tanken” og den implicite argumentation: ”Du bør købe benzin hos Esso (påstand), for Esso har stærk benzin, der giver din bil kræfter (som en tiger)”. Men sammenhængen findes ikke i udsagnets struktur, for der er ingen lighed mellem den formelt verbale udformning af Essos slagord og det argument, som slagordet formidler. Fordi udtrykkets manifeste struktur adskiller sig fra argumentet, kan vi sige, at der ikke er *strukturel-manifest* korrespondens. I argumentation betyder det at talehandlingens udtryk og struktur (“argumentationen”) kan være anderledes end udtrykket og strukturen af det abstrakte objekt, som formidles (“argumentet”).

På samme måde er der heller ingen strukturel-manifest korrespondens, når metaforen udtrykkes visuelt i Essos fjernsynsreklamer gennem billeder af en tiger. At det verbale udtryk adskiller sig fra det visuelle, hindrer ikke at seeren overrækkes samme argument. At den billedlige fremstilling også bidrager med mere end bare den propositionelle mening, at den efterlader et mere fyldigt og informationsmættet argument, fordi billederne også påvirker gennem sine uendelige visuelle detaljer, ændrer ikke ved at et argument overrækkes.

Argumentet kan forklares lineært gennem verbal tekst eller tale, eller logisk-strukturelt gennem argumentations-modeller som for eksempel Toulmins, uden formidlingen af argumentet behøver at have nogen tekstlig-strukturel lighed med disse verbale forklaringer. Retorisk set er det med andre ord ikke ytringers manifeste struktur, som er vigtig, det vigtige er i stedet potentialet for at kunne repræsentere de latente retoriske ytringer og funktioner bag disse manifeste strukturer.

Antagelse om at billedlig kommunikation og argumentation kræver overensstemmelse mellem strukturen og udformningen af billedlige repræsentationer, og

den sproglige struktur og udformning af verbalsproglige repræsentationer, kalder jeg for den *strukturelt-manifeste antagelse*. Det er denne antagelse, mener jeg, som ligger bag forestillingen om, at vi kun kan argumentere med ord, som jeg har beskrevet ovenfor. Som det er fremgået, mener jeg, at denne antagelse er en fejltagelse. Men der eksisterer også opfattelser af argumentation som undgår den *strukturelt-manifeste fejltagelse*. For eksempel har Bruce Gronbeck bemærket at:

If we think of meanings as called up or evoked in people when engaged in acts of decoding, then not only words but also pictures, sounds, and other sign systems certainly can offer us propositions of denial or affirmation, and can, as Locke understood trueness and falsehood, articulate empirically verifiable positions.²⁹

Den strukturelt-manifeste fejltagelse har formodentlig sit ophav i den traditionelle argumentationslære, som stort set beskæftigede sig med *argumenter* i betydningen ”argument₁”, men med Wayne Brockriedes ”Where is Argument?”³⁰ begyndte et skift i argumentationsforskningen hen imod et processuelt syn. For Brockriede er ”arguments not in statements but in people” og ”argument is not a ”thing” to be looked for but a concept people use, a perspective they take”. Det var netop i en kritik og videreførelse af Brockriedes tanker at O’Keefe fremkom med begrebet ”Argument₂” (dvs. meningsudveksling). Argumentations-studier begynder altså at skifte perspektiv fra næsten udelukkende at forstå og behandle argumentation som formelle strukturer i isolerede verbale argumenter til også at forstå og behandle argumentation som kommunikativ, kontekstuel betinget interaktion. I forlængelse af Brockriede og O’Keefe bidrog Dale Hample med sit *tredje perspektiv på Argumentation*. Det var fremstillingen af det fælles grundlag for Argument₁ og Argument₂. Hample mente at et tredje argumentationsbegreb, som han kaldte Argument₀, var nødvendigt for at fuldende forståelsen af både Argument₁, Argument₂ og argumentation generelt set. Hample beskriver Argument₀ som: ”the cognitive dimension of argument – the mental processes by which arguments occur within people”.³¹

Argumentationsteoretisk kan vi altså skelne mellem Argument₁, Argument₂, Argumenteren, og endelig Argument₀. Vi kan for eksempel sige, at en person som deltog i et Argument₂ (en meningsudveksling) gennem sin Argumenteren (retorisk

29 Bruce E. Gronbeck, ”Unstated Propositions: Relationships Among Verbal, Visual, and Acoustic Languages,” i *Argumentation and Values: Proceedings of the Ninth SCA/AFA conference on Argumentation* (Annandale: VA:SCA. 1995), 539.

30 Wayne Brockriede, ”Where is Argument?” i *Readings in Argumentation*, red. William L. Benoit, Dale Hample & Pamela J. Benoit (Berlin, New York: Foris Publications, 1992). De umiddelbart følgende citater er fra denne artikel (73-4). Her fremkommer også Brockriedes dengang grænsedbrydende udtalelse om hans humanistiske perspektiv som ”denies an interest in logical systems, in messages, in reasoning, in evidence, or in propositions – unless these things involve human activity rather directly” (side 73). I samme artikel definerer Brockreide argumentation som ”a process whereby people reason their way from one set of problematic ideas to the choice of another” (side 74).

31 Dale Hample, ”A Third Perspective on Argument,” i *Readings in Argumentation*, red. William L. Benoit, Dale Hample & Pamela J. Benoit, (Berlin, New York: Foris Publications, 1992), 92.

talehandling) fremlagde et Argument₁ (et argument). Samtidig kan vi sige at baggrunden og muligheden for denne handling findes i Argument₀, i de mentale processer hvormed argumentation udfolder sig i mennesker.

Mens studier af Argument₁ traditionelt behandler eller forudsætter konkret argumentation, som er manifesteret i en bestemt form for udtryk, er studier af Argument₀ principielt uafhængigt af bestemte manifesterede former eller konkrete udtryk. Skellet mellem Argument₁ og Argument₀ udgør derfor et konceptuelt redskab, hvormed vi kan skelne mellem argumentation som et abstrakt fænomen, der ikke er bundet til bestemte former for udtryk, og så de konkrete manifestationer af argumentation.

Skellet hjælper til at klargøre, at et argument eller en argumentation principielt kan udtrykkes forskelligt i samme udtryksform, eller kan udtrykkes i helt forskellige udtryksformer. Hample skriver da også, at det unikke træk ved dette tredje perspektiv er synet på budskabet:

Most argument theorists view arguments (in either of O'Keefe's senses) as residing within messages, whether the message be a serial statement or a conversation. For these scholars, argument is a public, textual phenomenon, and is therefore studied using speeches, essays, or turns at talk as primary sources. But the textual view is not the only possible one. Several writers have noticed that communication may be usefully studied as having several *loci*. Argument may indeed occur in talk or writing, leading many to the conclusion that argument is essentially a textual event. But the cognitive focus on argument finds arguments in another place: within people who are arguing. This theoretical distinction de-emphasizes the role of the message in argument. The only *necessary* role for message to play in a cognitive theory is to perform as a stimulus for the receiver's (cognitively generated) argument.³²

Hamples tredje perspektiv er vigtigt, fordi det lærer os at studiet af argumentation ikke bare er studiet af verbale ytringer.³³ Men det viser os mere end dette. Hans kognitive, tekstløse opfattelse af argumentation lærer os også, at argumentation principielt kan udtrykkes i forskellige udtryksformer: tekster såvel som billeder. Det kognitive perspektiv bliver derved en vigtig forudsætning for forståelsen af visuel retorik, fordi det viser, at argumentation er retorisk handling. Det vil sige handling som gennem symbolske udtryk formidler en rationel logos-appel til modtagerne.

En sådan appel er karakteristisk ved, at den lader modtagerne forstå, *hvad* der påstås og med *hvilken ret* dette kan påstås. Men forstået som kognitivt fænomen behøver argumentation ikke definatorisk at manifestere sig som traditionelle verbale og eksplicite argumenter. Det vigtige med argumentation er ikke, om afsenderen udtrykker et argument sekventielt og formalt og strukturelt i overensstemmelse med den traditionelle forståelse af et argument (Argument₁). Principielt er det fuld-

32 Dale Hample, "A Third Perspective on Argument," 93.

33 Se Dale Hample, "A Cognitive View of Argument," *Journal of the American Forensic Association* 17 (1980), hvor Hample argumenterer for at budskaber udelukkende bør anses som stimuli.

kommen uvigtigt, hvad afsenderen udtrykker, så længe modtageren selv aktiverer den rationelle appel, og potentielt er i stand til at gengive den verbalt.

Billeder kan udsige – og derfor handle og argumentere

Nu siger det sig selv, at ikke ethvert udtryk uden videre kan fremkalde de ønskede rationelle ræsonnementer hos modtagerne eller rationelle ræsonnementer overhovedet. Derfor må der nødvendigvis være en eller anden form for forbindelse mellem den rationelle appel og det, appellen har til hensigt at fremkalde. Hvis nogen billedlig argumentation skal være mulig, må denne udtryksform i det mindste have potentialet til at udsige og handle kommunikativt. Formodentlig vil de fleste være enige i, at billeder og visuelle udsagn kan *være med til* at skabe udsagn. Som regel vil meningen i en tegneseriestribe ikke fungere uden tegningerne, og i de fleste tilfælde giver fjernsynsudsendelse ikke mening, hvis vi lukker øjnene og kun hører stemmerne.

At billeder ikke bare kan være med til at skabe udsagn, men også selv kan fungere som udsagn, ja som sproghandlinger, har Søren Kjörup flere steder argumenteret for.³⁴ Med baggrund i angelsaksisk sprogfilosofi (J.L. Austin & J.R. Searle) og amerikansk billedteori (Nelson Goodman) hævder han, at billeder ligesom verbalsproget kan udføre både lokutionære og illokutionære sproghandlinger. Hvor den lokutionære verbale sproghandling er at udtrykke noget, at udtale en meningsfuld sætning, så er den billedlige sproghandling at fremvise et billede. Hvor den illokutionære sproghandling er at gøre noget med ord (fx love, advare eller rose), så er den mest almindelige billedlige illokutionære sproghandling *at afbilde*. Hvad angår den propositionelle handling, mener Kjörup, at billeder kun udtrykker det prædikerende element i en billedsproglig talehandling. Forespurgt hvordan en hvid fluesvamp ser ud, kan vi skabe det refererende element, altså udføre den lokutionære handling ved at pege på et billede af en hvid fluesvamp. Dette billede udgør så det prædikerende element. Billedet udfører altså den illokutionære handling, det beskriver svampen.³⁵

Betyder det da at billeder kun kan fungere som udsagn, når en person peger eller tager verbalsproget til hjælp? Ved første øjekast kunne det se ud som om, at en udtryksforms (skrift, tale, billeder, osv.) evne til at kommunikere udsagn på egen hånd er proportionalt afhængig af udtryksformens grad af arbitrær forbindelse mellem tegn og betegnet: jo mere konventionel forbindelsen mellem udtryk og indhold er, desto mere præcis fungerer signifikationen og desto bedre mulighed har udtryksformen for at skabe præcise og utvetydige udsagn. Eksempelvis antages konventionelle tegn som bogstaver at kunne forme de mest præcise udsagn. Præcise visuelle udsagn finder vi også i trafikken, hvor trafiklys og trafikskilte giver utvety-

34 Se Søren Kjörup, "George Inness and the Battle at Hastings, or Doing Things with Pictures," *The Monist. An International Quarterly Journal of General Philosophical Inquiry* 58/2 (1974); "Iconic Codes and Pictorial Speech Acts," *Orbis Litterarum*. Supplement No. 4. Danish Semiotics, red. J.D. Johansen & M. Nøjgaard (Munksgaard: Copenhagen, 1978); "Pictorial Speech Acts," *Erkenntnis* 12 (1978); "Billedkommunikation".

35 Kjörup. "Billedkommunikation", 61.

dige udsagn i form af både vejledninger, oplysninger, imperativer, ja selv visuelle negationer i form af utvetydige forbud.

Det kunne også se ud som om, at det omvendte er tilfældet: Jo mindre konventionel, symbolsk forbindelse mellem tegn og betegnet (og derfor ofte desto mere motiveret og ikonisk forbindelse), desto mindre mulighed har udtryksformen for at skabe et præcist og utvetydigt udsagn. For eksempel bliver det ofte hævded, at fotografier hverken kan skabe præcise utvetydige udsagn eller fremstille udsagn, som fungerer som negation eller refutation. Men er dette virkelig tilfældet?

Det er næppe hele historien. For det første støtter den sprogfilosofiske billedteori, som Kjørup deler med andre, antagelsen om at billeder kan argumentere. For hvis de kan bruges til at skabe udsagn, har de også potentialet til at argumentere. Som verbalsproglig betydning bliver nemlig også billeders betydning skabt konventionelt gennem sociale og billedsproglige regler, konventioner og koder.³⁶ Derfor er der heller ikke noget logisk eller sprogfilosofisk i vejen for at også billeder kan (bruges til at) fremme udsagn og argumentere.

For det andet har eksempelvis Gunther Kress og Theo van Leeuwen i bogen *Reading Images. The Grammar of Visual Design* på overbevisende vis illustreret at billeder og visuelt design har både en egen grammatik og en egen syntaks. Ved hjælp af dette visuelle 'sprogssystem' kan billeder ofte angive både forskellige former for betydning og fremme udsagn.³⁷ I praksis fornemmer vi jo også, at billeder ofte siger noget, at de fremmer udsagn. Tag for eksempel nedenstående reklame fra det danske Socialdemokratiet.

Billede 1: "Vi kan alle blive den lille."

Teksten fortæller os at "Vi kan alle blive den lille". Umiddelbart synes den verbale tekst at være en forankring af det visuelle polysemiske udsagn. Men det ville være mere korrekt at sige, at billedet og teksten forankrer *hinanden*. Semantisk kunne

36 Som Kjørup afviser Linda M. Scott ligneteorien ("the copy theory") om billeder og hævder at det netop er billeders konventionalitet som gør at de kan argumentere og fungere retorisk. Se Linda M. Scott, "Images in Advertising: The Need for a Theory of Visual Rhetoric," *Journal of consumer research* 21 (1994). Både Kjørup og Scott trækker på Nelson Goodman, *Languages of Art*, 1968.

37 Gunther Kress & Theo van Leeuwen, *Reading Images. The Grammar of Visual Design* (London & New York: Routledge, 1996).

ikke blot teksten have undværet billedet, billedet kunne også have undværet teksten. I dette eksempel er det billedlige udsagn ikke alene mere fyldigt og mættet med perceptuel og emotionel information, fordi vi faktisk kan se de konkrete dyr. Eftersom det indeholder en konkret visuel antitese (hund-mod-kat) og en metafor (du kan ende i en position, som er lig den du ser på billedet), er det også lige så præcist og utvetydigt som den verbale hovedrubrik. Eller, om man vil, det er lige så upræcist og tvetydigt som det verbale. Under alle omstændigheder udtrykker billedet et *udsagn*, som svarer til den verbale teksts retoriske maksime: “Vi kan alle blive den lille”. Det ville endog være endnu mere korrekt at sige, at det visuelle udsagn udtrykker en maksime, som er mere omfattende end den verbale, nemlig maksimen: “Den, som er stor og truende, kan selv ende som den lille og truende”. Uanset fortolkning, kan der dog næppe herske tvivl om, at dette billede, og derfor billeder i almindelighed, har *muligheden* for at udtrykke udsagn – og derfor til at argumentere.

Socialdemokratiets reklameblad udtrykker samtidig en anden pointe: ikke kun billedlige udsagn, men også verbale udsagn er polysemiske. Taget ud af kontekst giver det sproglige udsagn hverken mere eller mindre fornuft end det visuelle.

Både ord og billeder er flertydige

Både ord og billeder er altså polysemiske. Sætningen “Høstakken var vigtig, for stoffet var revnet” giver ingen mening i sig selv. Meningen bliver først klar, når nogen fortæller at der tales om et udspring med faldskærm, og det går op for os, at det revnede stof var i faldskærmen samt at høstakken var vigtig for at afbøde faldet.

Mens sætningen om høstakkens vigtighed i udgangspunktet virker uforståelig, så synes en verbal sætning som “Dette er en mulig løsning på vort problem” at give præcis, utvetydig mening. Men i sig selv siger sætningen jo hverken noget om, hvad løsningen eller problemet faktisk er. Som ved alle ytringer forudsætter en meningsfuld forståelse af enkeltudsagn – en forståelse af konteksten.

Birdsell & Groarke³⁸ har med rette bemærket, at vi aldrig ville forvise det kontekstuelle fra behandlingen af verbale argumenter, så hvorfor skulle vi antage at fotografier burde undersøges isoleret? Forfatterne peger på tre slags kontekster, de anser som vigtige i evalueringen af visuelle argumenter. Den første er den *umiddelbare visuelle kontekst*. Den finder vi for eksempel i levende billeder, hvor en foregående sekvens afgør betydningen i den efterfølgende (som illustreret af blandt andet Pudovkin & Kuleshovs montageeksperimenter³⁹). Birdsell & Groarke behandler ikke i udstrakt grad enkeltbilledets umiddelbare visuelle kontekst, men naturligvis er vigtigheden af den umiddelbare kontekst lige så vigtig her. Den anden slags kontekst er den *umiddelbare verbale kontekst*, som kan give et grundlag for fortolkningen af bil-

38 David Birdsell & Leo Groarke, “Toward A Theory Of Visual Argument,” *Argumentation and Advocacy* 33/1 (1996), 5-6.

39 Vsevolod Pudovkin, *Film Technique, and Film Acting* (London: Vision, 1958/1929). Vsevolod Pudovkin, “[On Editing],” i *Film Theory and Criticism. Introductory Readings*, Fourth Edition, red. Gerald Mast, Marshall Cohen & Leo Braudy (New York, Oxford: Oxford University Press, 1992/1929).

leder. Det kender vi blandt andet fra Roland Barthes' tanker om forankring og afløsning i artiklen "Billedets retorik".⁴⁰ Den tredje kontekst er den *visuelt kulturelle*. Den er mere indirekte i påvirkningen af mening, og vedrører variationer i visuel perception og visuelle udtryksformer i tid eller rum. Forskellige tider og forskellige kulturer repræsenterer og opfatter den visuelle verden på forskellige måder.⁴¹ Antikke egyptiske malerier blev udtrykt og forstået anderledes end vor tids fotografier, og sammenligner vi en nyhedsudsendelse fra 1967 med en fra 2010, har den seneste en udtryksform, som kræver en anden visuel kompetence end den første.

Jeg deler Birdsell & Groarke opfattelse af kravet om kontekstuel forståelse for undersøgelsen af (visuel) argumentation, men ønsker at tilføje endnu en kontekst: *den umiddelbare retoriske*, hvad vi også kunne kalde den situationelle kontekst. I beskrivelsen af den umiddelbare visuelle og den umiddelbare verbale kontekst forudsætter Birdsell & Groarke muligvis implicit en situationel kontekst, men det fremgår ikke tydeligt. Det virker snarere som om at de med 'umiddelbar', mener *det som findes i det konkrete manifesterede udtryk*. Det er imidlertid ikke det samme som en retorisk kontekst, fordi den retoriske kontekst ligger uden for det retoriske udtryk. Dette er afgørende for billeders evne til at argumentere, fordi retoriske ytringer og retorisk argumentation aldrig fungerer kontekstløst. Netop fordi retoriske billeder altid fungerer i en bestemt situation, er det ikke nødvendigvis vanskeligt at afgøre billedets udsagn og dets illokutionære retoriske handling. For eksempel viser en undersøgelse af receptionen af en dansk billeddomineret valgkampannonce fra det danske parti Venstre, at forskellige modtagere stort set opfattede det samme hovedargument.⁴²

Billeder som argumenterer

Indtil nu har redegørelsen for at billeder kan argumentere hovedsageligt været principiel og teoretisk. Lad mig derfor slutte med nogle konkrete eksempler på billeddominerede udsagn, som *inviterer* modtagerne til at opfatte en retorisk argumentation.

Mest almindeligt er det, at billeder formidler ethos-argumenter, som påstår noget om afsenderens karakter, kompetence og velvilje over for publikum. Gennem deres udtryk præsenterer billeder ofte argumenter om ethos. For eksempel blev Hund-og-kat reklamen ovenfor både tænkt og opfattet som et ethos-argument om Socialdemokratiets bevægelse væk fra at være et kedeligt, traditionelt arbejderparti – ikke dermed sagt at reklamen faktisk virkede overbevisende.⁴³

40 Roland Barthes, Roland, "Billedets retorik," i *Visuel Kommunikation*. bd. 1, red. Bent Fausing & Peter Larsen (København: Medusa, 1980/1964).

41 E.H.Gombrich, *Art and Illusion. A Study in the Psychology of Pictorial Representation* (Princeton: Princeton University Press, 1989). Jf. Martin Jay som benytte begrebet "scopic regimes" og synsmåder som dominerer bestemte historiske perioder. Se Martin Jay Downcast Eyes: *The Denigration of Vision in Twentieth-Century* (California: California University Press).

42 Kjeldsen, "Visual argumentation in Scandinavian Political Advertising".

43 Se nærmere i Jens E. Kjeldsen, *Visuel retorik* (Bergen: Medievitenskap/Universitetet i Bergen, 2002), 414-415.

Billeder kan også skabe logos-argumentation i mere traditionel forstand, altså argumentation som har at gøre med sagen (her bør vi huske på at sagen netop kan være et spørgsmål om afsenderens ethos). I forbindelse med den danske folkeafstemning om Amsterdam-traktaten 28. maj 1998, udgav det danske Fremskridtsparti en brochure om traktaten og EU-politik⁴⁴.

Billede 2: "Amsterdam - Nej tak!"

Forsiden (se illustration) formidler billedligt et politisk argument imod EU generelt og Amsterdam-traktaten specifikt:

Påstand: Stem nej til Amsterdam-traktaten

Belæg: Bag Amsterdam-traktatens og EUs ydre, findes der en unionskonstruktion som er lig den som fandtes i det tidligere Sovjetunionen

Hjemmel: Vi bør stemme nej til unionskonstruktioner som er lig den som fandtes i det tidligere Sovjetunionen.

Med uddybende forklaring kan dette argument foldes yderligere ud, således at der inddrages flere argumenter eller en mere kompliceret argumentationsstruktur. Men her begrænser billedet sig til at invitere beskueren til mentalt at konstruere det enkeltstående argument, der er gengivet ovenfor. Antagelig vil beskueren ikke på baggrund af billedet finde flere belæg eller flere underargumenter. Sådan er det ikke altid.

I forlængelse af arbejdet i S.E. Toulmins *The Uses of Argument* beskrives i *An Introduction to Reasoning* hvorledes argumentation kan udfolde sig i *argumentationskæder* ("Chains of Arguments"), hvilket ikke er det samme som begrebet *ræsonnementsrække* ("train of reasoning"), der svarer til sammenkædningen af udsagn til et argument.⁴⁵ Med argumentationskæder mener forfatterne, at ét argument som

44 Brochuren kan findes elektronisk hos Det Kongelige Bibliotek i Danmark på: http://www.kb.dk/image_client_static/default/viewer/?viewerPagesUrl=online_master_arki_v_2/non-archival/PLG/Partiprogrammer/fremskridtspartiet/fre19981/&viewerPgNumber=248&initialPage=38&viewerR2L=false#

45 Stephen Toulmin, Richard Rieke & Allan Jannik, *An Introduction to Reasoning* (New York: Macmillan Publishing Company, 1984), 37ff.

regel vil være udgangspunktet for et andet argument, og dette andet argument igen vil være udgangspunktet for et tredje, således at argumenterne er forbundet i kæder. Enhver argumentation kan altså følges enten fremover eller bagover.

I behandlingen af Toulmins argumentationsmodel skelner Jørgensen og Onsberg mellem sådanne to former for udvidede argumentationsstrukturer, som ikke differentieres analytisk hos Toulmin et al. De skelner mellem begreberne "Argument-rækker" og "Argument-hierarkier". Det sidstnævnte består af "et overordnet argument og et eller flere *underordnede* argumenter". Det førstnævnte, *argument-rækken*, "består af to eller flere *sideordnede* argumenter".⁴⁶

Umiddelbart skulle man tro, at billeder og billeddominerede udsagn ikke kan formidle sådanne udvidede argumentationsstrukturer, men derimod kun kan magte enkeltstående argumenter (dvs. ræsonnementsrækker). Men ved nærmere efter-syn viser det sig ikke at være helt så umuligt. Tag for eksempel danske Enhedslistens plakat imod EU fra 1997: "Euro-røveri".

EURO-RØVERI

Billede 3: "Euro-røveri"

Visuelt fungerer denne plakat ikke som et enkeltstående argument, men i stedet både som et argument-hierarki i to niveauer og som en argument-række med flere sideordnede argumenter. Argumentationsanalytisk kan vi opstille argument-rækken på følgende måde:

Niveau 1

Påstand1: Stem nej til EU

Belæg 1: EU er en røveragtig organisation som trækker penge ud af nationalstaterne til ufornuftige EU-formål

Hjemmel 1: Man bør ikke stemme ja til en organisation som er røveragtig

Niveau 2

Påstand 2(Belæg 1): EU er en røveragtig organisation som trækker penge ud af nationalstaterne til ufornuftige EU-formål

46 Charlotte Jørgensen & Merete Onsberg, *Praktisk argumentation* (København: Teknisk Forlag, 1987), 28-30.

Belæg 2a: EU tager pengene fra de danske bønder og bruger i stedet penge på giftige tilsætningsstoffer og genmanipulation.

Belæg 2b: EU bruger pengene på bureaukrati og svindel

Belæg 2c: EU bruger pengene på et (unødvendigt og aggressivt) overnationalt Euro-politi

Belæg 2d: EU bruger pengene på våbenproduktion og storfinansens (som arbejder på lyssky vis)

Belæg 2e: EU bruger pengene på et (unødvendigt og aggressivt) overnationalt militær

Men hvor meget af argumentationen i de nævnte eksempler vil en beskuer faktisk opfatte og reagere på? For det første kræver det kendskab til den aktuelle debat, som billedet trækker på. For det andet kræver det kompetence i billedlæsning. Ved synet af Enhedslistens plakat må modtageren eksempelvis være billedkompetent for at tolke mørke solbriller som en indikation for lyssky virksomhed, og politi- og militærmandens ansigtsudtryk som indikation for aggressivitet. Derudover ekspliciterer vi jo normalt ikke argumenter, når vi ser på billeder. Fraserne som ovenfor er indrammet i parenteser, er således eksempler på udsagn, hvis fortolkning er mere usikker. Men på trods af en vis usikkerhed, illustrerer plakaten dog stadigvæk, at billeder kan invitere til modtagerens konstruktion af argumentationsrækker.⁴⁷

Målet med denne tekst har først og fremmest været at vise, udforske og analysere billeders og billeddominerede ytringers evne til at argumentere. Selv om der ikke er nogen tvivl om, at ord i mange henseender er bedre egnet til at argumentere med end billeder, er det forhåbentlig blevet tydeligt, at også billeder – både med og uden tekst – kan formidle og fremkalde argumenter.

Nogle læsere har muligvis en grundlæggende indvending til denne påstand: For som jeg skrev ovenfor, kan vi ikke uden videre adskille det diskursive fra det visuelle, fordi vor perception og forståelse af billeder og visuelle udtryk i høj grad beror på vore begreber. Men, kan man derfor indvende, begreber manifesteres jo i ord, så hvis argumentation som formidles af billeder og billeddominerede ytringer grundlæggende set er begrebsmæssig, må det jo betyde at den visuelle argumentation i virkeligheden er verbal. Når vi skal beskrive billeders argumentation, tvinges vi jo også til at gøre dette med ord; vi oversætter så at sige den visuelle argumentation til verbale præmisser og konklusioner. Alt dette er korrekt. Men man kunne også vende ræsonnementet om og sige, at ikke bare er det visuelle verbalt, det verbale er også visuelt. Ikke alene forstår vi de fleste visuelle udsagn med ord og begreber, de fleste af vore ord og begreber er også visuelle. Det er for eksempel ikke tilfældigt at

47 For et andet eksempel på hvordan en billedlig domineret ytring inviterer til argumentationsrækker, se Kjeldsen "Visual argumentation in Scandinavian Political Advertising". Denne tekst illustrerer også vigtigheden af beskuerens kendskab til den aktuelle debat som det argumenterende billedet trækker på.

vi *ind-ser* eller *fore-stiller* os noget eller at vi *betrakter* nogle mennesker som særligt *oplyste*.

Det vil føre for vidt at behandle denne problemstilling her. Så jeg skal begrænse mig til på baggrund af de foregående ræsonnementer at slå fast, at det både teoretisk og empirisk er muligt at argumentere med billeder og billeddominerede ytringer. At disse ytringer kan have et begrebsmæssigt fundament, ændrer ikke ved at argumenterne formidles ved hjælp af billedsproglige talehandlinger og derfor bør udforskes som visuel argumentation.

Litteratur

- Aristoteles. *Retorik*. Oversat med introduktion af Thure Hastrup. København: Museum Tusulanums Forlag, 1999.
- Barthes, Roland. "Billedets retorik." I *Visuel Kommunikation*. bd. 1. Redigeret af Bent Fausing & Peter Larsen, 42-57. København: Medusa. København, 1980 (1964).
- Baxandall, M. *Giotto And the Orators. Humanistic Observers of Painting in Italy and the Discovery of Pictorial Composition 1350-1450*. New York: Oxford University Press, 1971.
- Birdsell, David S. & Leo Groarke. "Toward A Theory Of Visual Argument." *Argumentation and Advocacy*, 33/1 (1996): 1-10.
- Blair, J. Anthony. "The Rhetoric of Visual Arguments." I *Defining Visual Rhetorics*, redigeret af Charles A. Hill & Marguerite Helmers, 41-62. Mahwah, N.J/London: Lawrence Erlbaum, 2004.
- Boorstin, Daniel J. *The Image. A Guide to Pseudo-events in America*. 25th Anniversary edition with a new foreword by the author and an afterword by Gorge F. Will. New York: First Vintage Books, 1992 (1961).
- Brockriede, Wayne. "Where is Argument?" I *Readings in Argumentation*, redigeret af Wiliam L. Benoit, Dale Hample & Pamela J. Benoit, 73-78. Berlin, New York: Foris Publications, 1992 (1974).
- Chandler, Daniel. *Semiotics: The Basics*. New York: Routledge, 2002.
- Cox, Robert J. & Charles Arthur Willard. "Introduction: The Field of Argumentation." I *Advances in Argumentation Theory and Research*, redigeret af Robert J. Cox, & Charles Arthur Willard, xiii-xxvii. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1982.
- Eco, Umberto. *Den frånvarande strukturen*. Stockholm: Bo Cavefors, 1971.
- Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press, 1979 (1976).
- Frans H. van Eemeren, R. Grootendorst, F.S. Henkemans, J.A. Blair, R.H. Johnson, E.C.W. Krabbe, C. Plantin, D.N. Walton, C.A. Willard, J. Woods & David Zarefsky. *Fundamentals of Argumentation Theory. A Handbook of Historical backgrounds and Contemporary Developments*. New York and London: Routledge, 2009 (1996).
- Eemeren, Frans van, Rob Grootendorst & Tjark Kruijer. *Handbook of Argumentation Theory. A Critical Survey of Classical Backgrounds and Modern Studies*. Dordrecht-Holland/Providence-U.S.A: Foris Publications, 1987.
- Finnegan, Cara A. "The naturalistic enthymeme and visual argument: photographic representation in the "skull controversy." *Argumentation and Advocacy* 37 (2001): 133-149.
- Fleming, David. "Can Pictures Be Arguments?" *Argumentation and Advocacy* 33/1 (1996): 11-22.
- Goodman, Nelson. *Languages of Art. An Approach to a Theory of Symbols*. Indianapolis, New York, Kansas City: Bobbs-Merrill, 1968.

- Gombrich, E.H. "The Visual Image." *Scientific American: An Illustrated Journal of Art & Science* 227/3 (1972): 82-96.
- Gombrich, E.H. *Art and Illusion. A Study in the Psychology of Pictorial Representation*. Princeton: Princeton University Press, 1989 (1960).
- Groarke, Leo. "Five Theses on Toulmin and Visual Argument." I *Pondering on Problems of Argumentation*, redigeret af F.H. van Eemeren B. Garssen, 229-239. Amsterdam: Springer, 2009.
- Gronbeck, Bruce E. 1995. "Unstated Propositions: Relationships Among Verbal, Visual, and Acoustic Languages." I *Argumentation and Values: Proceedings of the Ninth SCA/AFA conference on Argumentation*, 539-542. Annandale: VA:SCA, 1995.
- Hample, Dale. "A Cognitive View of Argument." *Journal of the American Forensic Association* 17 (1980): 151-158.
- Hample, Dale. "A Third Perspective on Argument." I *Readings in Argumentation*, redigeret af William L. Benoit, Dale Hample & Pamela J. Benoit, 91-115. Berlin, New York: Foris Publications, 1992 (1974).
- Holly, M.A. *Past Looking. Historical Imagination and the Rhetoric of the Image*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1996.
- Jay, Martin. *Downcast Eyes: The Demigration of vision in twentieth-century*. California: University of California Press, 1994.
- Johnson, Ralph H. "Why 'Visual Arguments' aren't Arguments." I *Informal Logic at 25*, redigeret af Hans V. Hansen, Christopher Tindale, J. Anthony Blair, and Ralph H. Johnson. CD-ROM. Winsor, Ont.: U of Winsor 2004.
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg. *Praktisk argumentation*. København: Teknisk Forlag, 1987.
- Kjeldsen, Jens E. *Tale med billeder, tegne med ord*. Oslo: Spartacus forlag, 2011.
- Kjeldsen, Jens E. "Visual argumentation in an Al Gore Keynote presentation on climate change." I. *Argumentation: Cognition and Community*. Proceedings of the 9th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), May 18-21, 2011. Redigeret af F. Zenker. Windsor, ON (CD ROM).
- Kjeldsen, Jens E. "Visual Tropes and Figures as Visual Argumentation." I *Proceedings*. Seventh International conference of the International Society for the Study of Argumentation. June 29-July 2, 2010, redigeret af Frans H. van Eemeren, Bart Garssen, David Godden & Gordon Mitchell. Amsterdam: Sic Sat, 2011.
- Kjeldsen, Jens E. "Visual argumentation in Scandinavian Political Advertising: A cognitive, contextual, and reception oriented approach." *Argumentation and Advocacy* 34/3-4 (2007): 124-132.
- Kjeldsen, Jens E. "Øjets frygt og ærefrygt. Om Helenas pris og modviljen mod retorik og visuelle appeller." *Rhetorica Scandinavica* 41 (2007): 11-25.
- Kjeldsen, Jens E. "Talking to the Eye – Visuality in ancient rhetoric." *Word & Image* 19 (2003): 133-137.
- Kjeldsen, Jens E. *Visuel retorik*. Bergen: Medievitenskap/Universitetet i Bergen, 2002.
- Kjørup, Søren. "George Inness and the Battle at Hastings, or Doing Things with Pictures." *The Monist. An International Quarterly Journal of General Philosophical Inquiry* 58/2 (1974): 216-235.
- Kjørup, Søren. "Iconic Codes and Pictorial Speech Acts." *Orbis Litterarum*. Supplement No. 4. Danish Semiotics, redigeret af J.D. Johansen & M. Nøjgaard Munksgaard. Copenhagen. (1978): 101-122.
- Kjørup, Søren. "Pictorial Speech Acts." *Erkenntnis* 12 (1978): 55-77.
- Kjørup, Søren. "Billedkommunikation." I *Visuel kommunikation I*, redigeret af Bent Fausing & Peter Larsen, 58-80. København: Medusa, 1980.
- Kress, Gunther & Theo van Leeuwen. *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London & New York: Routledge, 1996
- Messaris, Paul. *Visual Persuasion. The Role of Images in Advertising*. Sage Publications, 1997.
- Mitchell, W.J.T. *Iconography. Image, Text, Ideology*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987.

- O'Keefe, D.J. "The Concepts of Argument and Arguing." I *Advances in Argumentation Theory and Research*, redigeret af J.R. Cox & C.A Willard, 3-23. Carbondale, IL: Southern Illinois UP, 1982.
- O'Keefe, D.J. "Two Concepts of Argument." I *Readings in Argumentation*, redigeret af William L. Benoit, Dale Hample & Pamela J. Benoit, 79-90. Berlin, New York: Foris Publications, 1992
- Perelman, Chaïm & L. Olbrechts-Tyteca. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1971(1969).
- Postman, Neil. *Fagre nye TV-verden*. København: Hekla, 1987.
- Pudovkin, Vsevolod. *Film Technique, and Film Acting*. London: Vision, 1958 (1929).
- Pudovkin, Vsevolod "[On Editing]". I *Film Theory and Criticism. Introductory Readings*, Fourth Edition, redigeret af Gerald Mast, Marshall Cohen & Leo Braudy, 121-26. New York, Oxford: Oxford University Press, 1992 (1929).
- Rosengren, Mats. "On Creation, Cave Art and Perception: A Doxological Approach." I *Thesis Eleven* 90 (2007): 79-96.
- Scott, Linda M. "Images in Advertising: The Need for a Theory of Visual Rhetoric." I *Journal of consumer research*, 21/september (1994): 252-273.
- Toulmin, Stephen. *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press, 1958.
- Toulmin, Stephen, Richard Rieke & Allan Jannik. *An Introduction to Reasoning*. Second Ed. New York: Macmillan Publishing Company, 1984.